

Påsk och söndag – påsken som tolkningsnyckel till söndagens gudstjänstsång enligt den ortodoxa traditionen

Av Hilikka Seppälä

Påsken firas som kyrkoårets största festdagar, enligt den ortodoxa traditionen. Påsken kallas för "festernas fest och högtidernas högtid"¹ och räknas därför inte till årets stora festdagar (som t ex julen/Kristi födelse, Kristi himmelfärd och pingsten), ty den överträffar alla andra högtider. Påsken kallas också för "den nya skapelsens dag, skapelsens åttonde dag".² Med denna djuplodande benämning förklaras påskens viktigaste funktion: med Kristi uppståndelse slutar nämligen vår världsliga tid existera; påsken öppnar det nya, eviga livet för en människa som bor i världen. Denna den ortodoxa kristendomens centrala tro (dogm) förkunnas i gudstjänster i både texter och i musiken på många sätt, och dess värde syns klart även i gudstjänstordningen. Jag tar i denna artikel upp några huvudpunkter och även några mindre detaljer, med hjälp av vilka jag försöker ge en bild av den liturgiska rikedomerna med avseende på påsken, dess musik och dess relation till söndagarna. Den musikaliska utgångspunkten utgörs här av den bysantinska kyrkomusiken som på sin tid blev normativ och senare var mönsterbildande och vägvisande för alla ortodoxa, oavsett nationella och språkliga skillnader.

Söndagen kallas på grekiska κυριακή; det är "Herrens dag".³ Enligt den ortodoxa kyrkans tradition firas varje söndag till åminnelse av Kristi uppståndelse; en så kallad vigilie eller kvällsgudstjänst och morgongudstjänst brukar föregå själva nattvardsgudstjänsten, liturgin. Denna gudstjänst, och särskilt dess sista del – de troendes liturgi – är stabil och dess texter varierar nästan inte alls. Däremot byts en stor del av vigiliens texter ut, veckovis enligt bestämda regler; samma text upprepas efter åtta veckor.

¹ Se Johannes Damaskenos, påskkanon, 8. ode, heirmos, Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον, Ἀθήναι 1960, 4.

² Se Seppälä, Johannes, *Min ortodoxa tro*, Joensuu 1995, 79.

³ Egentligen: ἡ Κυριακή ἡμέρα, Dies Dominicus; ἡ μεγάλη κυριακή, den stora Söndagen, dvs påsken, se Sophocles, E A, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods*, Volume II, New York SA, 698.

DEN GUDOMLIGA LITURGIN

Den gudomliga liturgin är centrumet – kärnan, ”hjärtat”, ”slutpunkten”, ”ändamålet” – för de heliga gudstjänster som firas. Den heliga liturgin kallas ”gudomlig” därför att under den förrättas ett mysterium, ett sakrament. I den gudomliga liturgin förvandlas, enligt den ortodoxa tron, brödet till Kristi lekamen och vinet till Kristi blod – och genom att ta emot det förenas den deltagande troende med Kristus. Den heliga liturgin förrättas oftast på söndagarna (lördagarna) och helgdagarna. Den kan dock förrättas nästan varje dag, särskilt i klostren. Under några få dagar på året är liturgifirandet inte tillåtet, och på stora fredagen⁴ förrättas liturgin aldrig, ty den dagen är ”tillägnad minnet av Kristi vistelse i graven”.⁵

Liturgin⁶ innehåller en rik symbolik. Den omringas av andra gudstjänster som leder till denna nattvardsgudstjänst. Nämnas bör, att den ortodoxa liturgin – eller bättre sagt: eukaristin⁷ – alltid är en nattvardsgudstjänst. Gudstjänsten innehåller allt det läsande och sjungande som förrättas i kyrkan av de vigda personerna (präster, biskopar). Firandet av liturgin grundar sig på händelsen som beskrivs i Nya testamentet, när Kristus på den första, stora torsdagen instiftade firandet av eukaristin genom att Han välsignade brödet och vinet (Matt 26:26, 29), (Luk 22:19). Enligt den ortodoxa uppfattningen är förrättandet av eukaristin inte bara en symbolisk gest eller erinran om en historisk händelse. Den första eukaristin firade Kristus själv med sina lärjungar (apostlarna) och den upprepas i sin funktion varje gång liturgin firas. ”I kyrkan förrättas inte Hans offer på nytt, utan en förening äger rum med Hans ursprungliga och enda offer. Kristus är närvarande i nattvarden, ingalunda endast på ett symboliskt sätt”⁸ Samtidigt förenar sig den världsliga tiden med evigheten.⁹

Den gudomliga liturgin kan delas i tre delar. Den första delen heter proskomidin (förfärdigandet av nattvardsgåvorna), den andra delen katekumenernas liturgi (den undervisande delen) och den tredje delen de troendes liturgi. Egentligen är den sistnämnda delen – de troendes liturgi som även kallas för ”eukaristin”¹⁰ – själva liturgin. Under vissa tider på kyrkoåret, som under den sista veckan före påsken, ersätts katekumenernas liturgi av en kvällsgudstjänst.¹¹ När man talar om liturgin, avser man oftast Chrysos-

⁴ Dvs långfredagen; med adjektivet ”stor” brukar man i ortodoxt språkbruk beteckna påskveckans alla dagar.

⁵ Seppälä, Johannes, *Min ortodoxa tro*, Joensuu 1995, 81.

⁶ Det grekiska ordet λειτουργία betyder bl a ”funktion”; om ordet se Δημητράκου, Δ., Μέγα Λεξικόν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθῆναι 1964, 4288.

⁷ Ordet εὐχαριστία betyder tack, tackoffer, helgandet av vinet och brödet, se Sofocles, E A, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods. Volume I*, New York S A, 546. I det ortodoxa bruket är det fråga om de troendes liturgi.

⁸ Seppälä, Johannes, *Min ortodoxa tro*, Joensuu 1995, 65–66.

⁹ Se s 95–96.

¹⁰ 10. Se not 7.

¹¹ Se Βιολάκη, Γεωργίου, *Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῆς Ἐκκλησίας* Ἀθῆναι, SA, 358.

tomosliturgi, då den i praktiken också är den vanligaste.¹² Den ortodoxa liturgin kan också kallas "dubbelliturgi". Då och då menar man med detta uttryck att den delas i två hörbara delar (proskomidin hör man inte): katekumenernas liturgi och de troendes liturgi. Man kan också med detta uttryck beskriva ett faktum som förekommer i den ortodoxa liturgin. Egentligen är det då fråga om två "handlingar" som sker samtidigt. Den ena är den hörbara delen av gudstjänsten, som sjungs, och den andra den "mystiska" delen. Då läser prästen/biskopen/gudstjänstförrättaren sina böner hemligt. Dessa är just de böner som behövs för att det heliga mysteriet skall förverkligas.

Under kristendomens äldsta tider läste man allt högt. Efter det att kyrkan blivit officiell och man inte längre kunde veta och bestämma vilka som var närvarande, började man läsa vissa böner hemligt, "mystiskt" (μυστικῶς¹³), och då blev metoden att fira dubbelliturgi, praktisk.¹⁴ Samtidigt utformades den gudomliga liturgin vackert med sångens mera framskjutande plats.

KYRKOMUSIKEN SOM GUDSTJÄNSTERNAS UTTRYCK

Uppståndelsetemat förkunnas i gudstjänster kvällen före nattvardsgudstjänsten. Särskilt förkunnas det i morgongudstjänsten som en glädjefull historisk händelse med rika textliga och musikaliska betoningar. Innan jag går vidare till detaljer, är det nödvändigt att ge en liten översikt över den ortodoxa kyrkomusiken. Den utvecklades nämligen tidigt med gudstjänstpraxisen och bekräftar för sin del uppståndelsens konkreta firande.

Det är känt, hur oerhört viktig musiken är i de ortodoxa gudstjänsterna. Dessa förrättas praktiskt taget alla sjungande. Sången, melodin, lyfter fram

¹² Enligt Kristi uppdrag fortsatte Hans lärjungar (apostlar) firandet av liturgin. De lämnade traditionen till sina efterträdare, biskopar och presbyterer. Under gamla tider fanns det många liturgiförfattare och liturgier, t ex Markus och Gregorios liturgier. Den äldsta av ortodoxa använda liturgin kallas för Jakobs liturgi. Jakob var den förste biskopen i Jerusalem, Kristi apostel och lärjunge, Guds (Kristi) broder. Basileios den Store (d 379) grundade sin liturgi på den helige Jakobs liturgi och Johannes Chrysostomos (345–407) förkortade Basileios liturgi. Idag förrättas nästan bara Chrysostomos liturgi, som den allra vanligaste. Basileios den Stores liturgi, som är lite längre än Chrysostomosliturgin, förrättas på vissa helgdagar och under den stora fastan (allt som allt tio gånger om året). Jakobs liturgi kan man förrätta på Jakobs minnesdag, den 23:e september. Om olika liturgier, se Θεοδώρου, Εὐαγγέλου. Δ., Μαθήματα λειτουργικῆς, Τεύχος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1969. 219, 225, 231, Τρεμπέλα, Παναγιώτου Ν., Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς. Ἐν Ἀθήναις 1961, 213, Φουντούλη, Ἰωάννου Μ., Λειτουργικὴ Α'. Θεσσαλονικῆ 1993, 186, Φουντούλη, Ἰωάννου Μ., Εἰσαγωγικὸν σημεῖωμα, Ἱερατικὸν Β', ἔκδ. Ἱεράς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὄρος 1992. Om Jakobs liturgi, se Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφόθεου. Ἐν Ἀθήναις 1964. Översättning och förord av Johannes Seppälä: Pyhä apostoli Jaakobin, Herran veljen, Jumalallinen liturgia. Joensuu 1989.

¹³ Anteckningar om de hemliga bönerna finns redan i tidiga handskrifter; se användning av ordet μυστικῶς i handskriften Barberini gr 336 från 700-talet, i L'Eucologio Barberini gr 336, ed Stefano Parenti ed Elena Velikovska, C L V Eddizione Liturgiche, Roma 1995, 14, 39.

¹⁴ Se Seppälä, Johannes, Kaksinkertainen liturgia, Ortodoksinen kulttuuri 1–2/1996, Joensuu, 22–23.

orden och frambär dessa inför Gud. Å ena sidan är just sången elementär för allt förrättande, å andra sidan är den bara ett hjälpmedel. Utan texten, de heliga Orden som reciteras eller sjungs, särskilt när det gäller poesi, existerar musiken inte. Av detta skäl framgår med självklarhet att inga musikinstrument används i kyrkan.¹⁵ Instrumentalmusik ansågs under de första kristna tiderna vara hednisk, tillhörande teatern och cirkusen. Senare betraktade man också, nog psykologiskt riktigt, att instrumentalmusik var farlig att ha i kyrkan. Denna "absoluta", självständiga musik utan ord kunde nämligen av närvarande kyrkobesökare förnimmas och tolkas på olika sätt. Det är häpnadsväckande hur de den heliga Kyrkans lärare och teologer så tidigt kunde förstå all musiks makt, som inte alltid användes för att dra fram de goda egenskaperna ur människan, utan tvärtom kunde hetsa upp människans sinne för hektiska, onda saker. Kyrkans musik blev alltså normativ. Under den tidiga kristna och bysantinska tiden försågs den med regler som kom från kyrkans behovspraxis. Samtidigt blev musiken något unikt för gudstjänsterna. Musikens regler började nämligen också avspegla kyrkans lära. Så småningom utvecklades ett musiksysteem som baseras på talet åtta. Det stabiliserades i Bysans under 700-talet¹⁶ och blev gemensamt för alla ortodoxa, oavsett nationella och språkliga skillnader. Och här har påsken med sin musik en avgörande roll.

PÅSKEN OCH KYRKOMUSIKENS ÅTTATAL

Påsken har inflytande på den ortodoxa liturgins musik på ett elementärt sätt. Med påsken – "den åttonde dagen", "den nya skapelsens dag" – inleds nämligen det musiksysteem, oktoechossystemet,¹⁷ som sedan med upprepade åtta veckors enheter gäller hela året. Från påskdagen till söndagen därpå, Tomas söndag, genomförs redan oktoechosserien en gång i snabb takt med speciella texter för Kristi uppståndelse. Därefter sjungs alltid ett echos (tex-

¹⁵ Den grekisk-ortodoxa kyrkomusiken är unison och använder neumskrift som musikens anteckningsmetod även idag.

¹⁶ Johannes från Damaskus (600–700-tal), kyrkofader, teolog, författare, poet och ikonernas förvarare, anses vara den som etablerade systemet.

¹⁷ Ordet *ὀκτώηχος* härleds av ordet *ὀκτώ* (åtta) och *ἦχος* ("ljud", "ton"), alltså åttatons-. I framställningar om ortodox kyrkomusik i väst, utanför dess historiska existensområden, har man enligt den gregorianska modellen haft en benägenhet att kalla ekhos för modus och begreppet oktoechos för åtta modi, åtta kyrkotonarter, eller vidare för åtta tonarter. Oktoechossystemet i den bysantinska (och ortodoxa) kyrkomusiken betyder dock något mer än "åtta tonarter". Varje del, varje ekhos, av oktoechossystemet brukar bestå av fler än en "tonart" och har även andra musikteoretiska kännetecken än bara skalan. Dessutom hör begreppet ekhos, vilket beskrivs i texten ovan, inte bara till musiken, utan är även knutet till de liturgiska texterna och till den liturgiska tiden. I den ortodoxa musiktraditionen har man över nationella och språkliga gränser strävat efter att hålla ekhosbegreppets innehåll kvar i översättningarna; jfr den ryska, den finska, och t ex den syriska praxisen. I svenska, liturgiska textöversättningar har man "ton" för ekhos och den används även här. Om ekhossystemet, se vidare Seppälä, Hilkka, Bysanttilaiset ekkokset ja ortodoksinen kirkkolaulu Suomessa. *Acta Musicologica Fennica* 13, Helsinki 1981, 38–40.

ter med en ton, ”kyrkotonart”) under en veckas tid. Det hela bildar en cirkel som efter åtta veckor börjar på nytt. Under påsktiden tas texterna ur den bok som heter Pentekostarion.¹⁸ Efter pingsten, från Alla helgons dag, används för det övriga kyrkoåret oktoechostexterna ur boken med namnet Oktoechos (Ὀκτώηχος; lilla och stora Oktoechos. Den lilla innehåller söndagarnas texter och den stora, som även kallas Parakletike, Παρακλητική, innefattar texter för alla veckodagar.). Nämnas bör, att all kyrkomusik ursprungligen hör (i den bysantinsk-grekiska¹⁹ sångpraxisen även idag) till oktoechosystemet. Man har alltså åtta ”ljudarter” att be och lovsjunga inför Gud, varken fler eller färre.

Enligt kyrkans tradition är användandet av talet åtta inget slumpartat, utan det förkunnar med musikens medel själva uppståndelsen. Gud skapade världen på sex dagar och den sjunde vilade Han. Vilodagen var sabbat, lördag, i vår tideräkning.²⁰ Talet sju var ett heligt tal under Gamla testamentets tid. Även idag räknas tiden i sjudagars veckor, fastän detta tal senare har fått en annan nyans: det förkunnar skapandets världsliga tid, som i Nya testamentet fullbordades med den nya skapelsen: den åttonde dagen, evigheten. Med Nya testamentet, det Nya Förbundet, blev åtta det nya, viktiga talet. Detta tal blev symbol för det omateriella, för ”tidlöshet” och talet sju började anses vara ”tjockt” till sin natur.²¹ Fastän den världsliga tiden fortsatte att indelas i veckor bestående av sju dagar, knyts nu den åttonde dagen till dessa sju. Denna är uppståndelsens och det nya livets dag, påsken, Herrens dag (och söndag) som blev verklighet med Kristi uppståndelse. Genom firandet av Kristi uppståndelse, den åttonde dagen, och varje söndag som ägnas detta tema, förflyttas man från den profana världen till en annan, från det jordiska till det himmelska, från tiden till evigheten.²² ”Guds skapelseverksamhet fortsätter under den åttonde dagen. I Kristi uppståndelse förenas nutiden och den kommande tiden, det nuvarande och det eviga.”²³

¹⁸ Den liturgiska bok som börjar på påsksöndagen och avslutas med Alla helgons söndag, en vecka efter pingsten, heter Πεντηκοστήριον; namnet härleds av pingsten (Πεντηκοστή).

¹⁹ Begreppet bysantinsk-grekisk används i denna artikel för dagens grekisk-ortodoxa sång där den bysantinska sångtraditionens principer ses traderade vidare till modern tid och sången nedtecknas med hjälp av en förenklad neumskrift från början 1800-talet. Denna neumskrift används även i tryckt form.

²⁰ Se Seppälä, Hilikka, Hur evigheten avspeglas i sången. Om en huvudprincip i det bysantinska tonsystemet, Bulletin 7/1989, 42–45.

²¹ Tanken finns bl a hos Origenes, se Ἐκ τοῦ Ὁριγένους εἰς Ψαλμούς. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Συγγραφέων, Τομὸς 16, Ἀθήναι 1958, 103. Se även Seppälä, Hilikka, Ortodoksens kyrkolaulun teologisista lähtökohdista, 202–211. Praxis et theoria. Juhlakirja Heikki Makkosen täyttäessä 60 vuotta. Studia Carelica Humanistica 7. Joensuu yliopisto, Joensuu, 207.

²² I många kyrkliga sammanhang förekommer därför talet åtta som åtta dagars tidsföljd. Som redan har framkommit, firas påsken i åtta dagar. Dop- och vigselfirandet anses ta åtta dagar och slutceremonin förrättas den åttonde dagen. En nyvigd präst förrättar nattvardsgudstjänster under de sju följande dagarna efter prästvigningen. Kyrkans invigningsceremoni förutsätter också att nattvardsgudstjänsterna där förrättas åtta dagar i följd. Se Djacenko, Grigorij, Polnyj Cerkovno-Slavjanskij Slovar, Moskva 1899, 390.

²³ Se Seppälä, Hilikka, Hur evigheten avspeglas i sången. Om en huvudprincip i det bysantinska tonsystemet, Bulletin 7/1987, 42–45.

Den årliga echoscirkeln, begynnande med påskan, går vidare efter påsktiden under året. En åttaveckorsperiod kallas för pelare (speciellt av ryssar) och dess kontinuerliga rörelse symboliserar också evigheten: när cirkeln en gång har rundats, börjas den om igen.

De stora festdagarna som firas under året har sina speciella texter. Musiksystemet tar även hänsyn till högtiden genom att bjuda ett eget melodiförråd; detta är ofta något annat än det som annars sjungs enligt oktoechossystemet.²⁴ Kristi lidande märks särskilt konkret i det musikaliska systemet. När man kommer ända till den stora fastan före nästa påsk börjar denna cirkel, som symboliserar evigheten men också vår världsliga tid, att bli ostadig i sin gång. Cirkeln krossas helt före den Stora veckan för att åter tråda i kraft på påsknatten, när Kristi uppståndelse förkunnas.

MORGONGUDSTJÄNSTENS PÅSKBUDSKAP

Det kan vara av stort intresse att i det liturgiska materialet studera oktoechossystemets rika användning som helhet, men även som några detaljer som har uppstått under traditionen.

Morgongudstjänsten som enligt grekisk vana förrättas på söndagsmorgonen²⁵ är särskilt präglad av uppståndelsemotivet: på grekiska markeras en del av dessa sånger²⁶ med adjektivattributet "ἀναστάσιμα" (pl), "uppståndelse-". Det finns olika grupper av sånger som bär denna titel: eulogitaria anastasima (Εὐλογητάρια ἀναστάσιμα), uppståndelseproparier,²⁷ dvs troparier till psaltarens sjuttonde kathism;²⁸ kathismata anastasima (καθίσματα ἀναστάσιμα), uppståndelsekathismer,²⁹ och stichera anastasima (στιχηρὰ ἀναστάσιμα), uppståndelsestichera. Dessutom kallas hela söndagsvigiliens neumupplaga för Anastasimatarion (Ἀναστασιματάριον³⁰). Som titeln berättar, koncentrerar sig denna bok just på uppståndelsens ovan-

²⁴ Festernas musik hör naturligtvis också till echosystemet.

²⁵ Jfr den ryska kyrkans praxis, där denna gudstjänst är knuten till kvällsgudstjänsten och firas redan föregående kväll. Den ryska kyrkans gudstjänst som "ett allkonstverk" beskrivs åskådligt och med stor entusiasm av Per-Arne Bodin i artikeln "Den ortodoxa gudstjänsten – ett allkonstverk". Helgerånet. Från mässböcker till munkeparmar (red Kerstin Abukhanfusa, Jan Brunius, Solbritt Benneth), Borås 1993, 118–126. Dock stämmer inte alltid författarens konstruerade helhetsbild att allt som är ryskt-slaviskt är allmänt ortodox. Skillnader mellan kyrkornas gudstjänster (t ex grekisk- och rysktalande) består inte heller bara av praktiska ting (t ex när en viss gudstjänst förrättas), utan frågan gäller även själva gudstjänsternas textliga primärmaterial, t ex vad som kan betraktas som prosa eller poesi (jfr Bodins beskrivning, s 120).

²⁶ Om morgongudstjänstens texter, se t ex 'Ἐρολόγιον τὸ Μέγα, Ἐν Ἀθήναις 1963, 47–87.

²⁷ Troparier av ordet τρόπος, ett sätt (jfr det latinska modus).

²⁸ Psaltaren är delad i tjugo kathismer. Eulogitaria kan även kallas för τροπάρια τοῦ ἀώμου, se Ρήγα, Γεωργίου, Τυπικόν, Λειτουργικά Βλατάδων 1, Θεσσαλονίκη 1994, 78; dvs troparier till "de saliga"; jfr början av psalm 119: "Saliga äro de...", se Bibeln eller den Heliga Skrift, Uppsala 1919, 537.

²⁹ Sånger som knyts till kathismatertexter heter καθίσματα.

³⁰ Anastasimatarion är det s k lilla oktoechoset, som innehåller söndagarnas gudstjänsttexter ordnade efter åtta echoi (åtta toner).

nämnda sånger. Under morgongudstjänsten sjungs söndagens apolytikion (ἀπολυτίκιον³¹), söndagstropariet. I samma gudstjänst läser man också uppståndelseevangelierna. Dessa kallas även för heothena(ἑωθινὰ)³², därför att uppståndelsen skedde tidigt på morgonen.

Lovsånger som direkt knyts till dessa texter bär namnet heothina doksastika.³³ Söndagsmorgongudstjänstens betydande musikaliska del är sjungandet av uppståndelsekanonet, kanon anastasimos (κάνων ἀναστάσιμος)³⁴. En kanondikt har nio olika delar (av dessa sjungs vanligen åtta) och åtta olika texter och melodier för åtta veckors cirkel, enligt oktoechossystemet.³⁵

En särskild gren av uppståndelsetemat bildas av de sånger som handlar om den nytestamentliga berättelsen om de myrrhabärande kvinnorna (Matt 26:1–7; Mark 16:1–8; Luk 24:1–9; Joh 20:1–4). Under påsktidens gudstjänster (de 40 dagarna efter påsken) är den tredje söndagen efter påsken ägnad åt de myrrhabärande kvinnornas tema (se bild s 106). Detta tema, som också förekommer rikligt i ikonkonsten (vid sidan av den främsta uppståndelseikonen, Kristus i dödsriket), upprepas varje söndag i morgongudstjänsten både som en serie av uppståndelsetroparier, eulogetaria anastasisima (Εὐλογητάρια ἀναστάσιμα)³⁶ som alltid sjungs med samma text och samma melodigrupp, dvs med den första plagala tonen, och även på flera andra ställen. Εὐλογητάρια fick sitt namn från ordet Εὐλογητός,³⁷ ”vålsig-

³¹ Man tror att ordet ἀπολυτίκιον härstammar från verbet ἀπολύω (Nūn ἀπολύεις), se Τρεμπέλα, Παναγιώτου, Ἐκλογή Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἰμνογραφίας, Ἀθήναι 1949, IX. Verbet betyder släppa, giva lös, avskeda, låta gå; se Heikel, Ivar och Fridrichsen, Anton, Grekisk-svensk ordbok till Nya Testamentet, Malmö 1985, 25. Apolytikion sjungs redan i slutet av kvällsgudstjänsten.

³² Se benämningen Ἑωθινὸν Εὐαγγέλιον, Ἱερατικόν. Αἱ θεῖαι Λειτουργίαι. Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήναι 1962, 62.

³³ Se Ἑωθινὰ δοξαστικά, Δαμαρλάκη, Ἰωάννου Χ., Τὸ ἄγραφο Τυπικὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Νεάπολις - Κρήτης 1993, 51, 59, 61–62.

³⁴ Se Παρακλητικὴ ἦτι Ὀκτώηχος ἡ Μεγάλη, ἐκδ. Μιχ. Σαλιβέρος, SA Ἀθήναι, 8–13, osv. Se även Ἀναστασιατάριον ἀργὸν καὶ σύντομον, Ἀθήναι 1961, 25–34, osv.

³⁵ Här lämnas dessa fina dikter utan närmare hänsyn, ty kanondikter för söndagarna är långa. Att granska dessa texter och musiken mera detaljerat skulle kräva sin egen uppsats.

³⁶ Se Ὠρολόγιον τὸ Μέγα, Ἐν Ἀθήναις 1963, 61–62. Eulogitaria delas i två grupper: 1) i Ἀναστάσιμα, som sjungs under söndagens morgongudstjänst, även på palmsöndagen och på Lasarus lördag efter kathismatroparier och som prisar Kristi uppståndelse och 2) i Νεκρώσιμα som sjungs under lördagarnas morgongudstjänster, under begravningsgudstjänsterna och minnesgudstjänsterna. Se Δαμαρλάκη, Ἰωάννου Χ., Τὸ ἄγραφο Τυπικὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Νεάπολις - Κρήτης 1993, 59. Εὐλογητάρια börjar man alltså sjunga den tredje söndagen efter påsk, se ovan. Se även Βιολάκη, Γεωργίου, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι, SA, 377 – och dessa sjungs alla söndagar och på Gudsmoderns festdagar, om inte dessa infaller på en söndag. Se Βιολάκη, Γεωργίου, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι, SA, 20. Före påsken sjungs de på Lasarus lördag och under stora Lördagens morgongudstjänst, se Βιολάκη, Γεωργίου, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι, SA, 363. Av intresse är kanske att på Herrrens fester (Δεσποτικὰ ἑορτὰ) sjungs inte några sånger av grenen ἀναστάσιμα; det finns istället andra texter knutna till festdagen. Εὐλογητάρια δὲν ψάλλονται, χάριν τῆς Δεσποτικῆς Ἑορτῆς, ὡς σημειοῦσι καὶ τὰ ἀρχαῖα Τυπικά, se Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδ. τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἑλλάδος, 1985, 87.

³⁷ Se texten som föregår troparierna: Εὐλογητός εἶ, Κύριε, διδασχόν με τὰ δικαιώματά σου. Ὠρολόγιον τὸ Μέγα, Ἐν Ἀθήναις 1963, 61.

nad"³⁸, som föregår varje vers (se även *notexempel 1*, s 107). De myrrhabärande kvinnorna, som tidigt på påskmorgonen kom till graven och först upptäckte att Kristus inte låg där utan hade uppstått från de döda, skildras som uppståndelsens första predikare i poesi och sång med en text vilken är fylld av häpnad som bytes till glädje, såsom den speciellt innerliga, vackra melodin för sin del också betonar.

Diktens första strof börjar med beskrivningen av de himmelska varelsernas förundran inför detta uppståndelsens under:

Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος, κατεπλάγη ὀρώων σε, ἐν νεκροῖς λογισθεντα, τοῦ θανάτου δὲ Σωτήρ, τὴν ἰσχὺν καθελόντα, καὶ σὺν ἐαυτῷ τὸν Ἀδὰμ ἐγείραντα, καὶ ἐξ Ἄδου, πάντας ἐλευθερώσαντα.³⁹

Änglaskaran förundrade sig då den såg Dig räknad bland de döda. Dock förintade Du, Frälsare, dödens makt och uppreste med Dig Adam och befriade alla människor från dödsriket.⁴⁰

Med nästa vers knyts ämnet till de myrrhabärande kvinnorna:

Τί τὰ μύρα, σμπαθῶς τοῖς δάκρυσιν, ὦ Μαθήτριαι, κινρνάτε; ὁ ἀστράπτων ἐν τῷ τάφῳ Ἄγγελος, προσεφθέγγετο ταῖς Μυροφόροις. Ἴδετε ὑμεῖς, τὸν τάφον καὶ ἦσθητε· ὁ Σωτήρ γὰρ ἐξανέστη τοῦ μνήματος.⁴¹

"Varför, o kvinnor, blandar ni den välluktande smörjelsen med tårar av medlidande, o ni kvinnliga lärjungar?" ropade den strålande ängeln inne i graven till de myrrhabärande kvinnorna. Skåden graven och förstå att Frälsaren har uppstått från graven.⁴²

Både diktens innebörd och den bysantinsk-grekiska musiken betonar påskens närvaro. Med oktoechossystemets användning beskrivs den historiska händelsen genom att man påminner om påskens kyrkoton och dess plagala mönster, som även påskens apolytikion har. Uppståndelsetroparierna sjungs nämligen varje söndag med de melodier som hör till den första plagala tonen. Även texterna är desamma hela året runt (*notexempel 2-4*, s 107-108).

Under morgongudstjänsten läses (reciteras) varje söndag en text ur evangelierna. Ett sådant avsnitt kallas för "uppståndelseevangelium". Avsnitten är elva till antalet. Talet grundar sig på lärjungarnas antal som var elva när uppståndelsen skedde; efter det att Judas hade förrått sin lärare och mästare. De elva uppståndelseevangelierna och sångerna som hör till dessa

³⁸ "Välsignad vare Du, Herre, lär mig Dina stadgar", som följd för den 118 psaltarpсалmen "Ἀμωμος.

³⁹ Se Ὁριολόγιο τὸ Μέγα, Ἐν Ἀθήναις 1963, 61.

⁴⁰ Den svenska översättningen, se Heliga Annas Ortodoxa församlings (Askarshäll, Råby Rekarné) texter, duplikat. Jag vill härmed tacka fader Ignatij Ek för texten jag fått och informationen om översättningen. Fader Ignatij skriver till mig: "Det är svårt att tillskriva den aktuella textens översättning någon viss person... Texten är översatt och bearbetad under flera tillfällen och av olika personer till nuvarande utformning." (Brev från den 26/12 1996)

⁴¹ Se Ὁριολόγιο τὸ Μέγα, Ἐν Ἀθήναις 1963, 61.

⁴² Heliga Annas Ortodoxa församlings (Askarshäll, Råby Rekarné) texter, duplikat.

upprepas i morgongudstjänsten i tur och ordning under årets gång. En elva-enhet bildar också en skpelare (med oktoechosystemets pelare) och dessa pelare hinner under året förekomma sex gånger.⁴³ Efter evangeliet läses (eller sjungs i 6:e tonen) en dikt som hör till själva påskens textmaterial:

Sedan vi skådat Kristi uppståndelse, låtom oss nedfalla inför den Helige Herren Jesus, den allena syndfrie. Inför Ditt kors nedfalla vi, Kristus, och prisa och ära Din heliga uppståndelse, ty Du är vår Gud, och utom dig känna vi ingen annan; Ditt namn åkalla vi. Kommen alla troende, låtom oss nedfalla inför Kristi heliga uppståndelse, ty se, genom korset kom fröjd i hela världen. Alltid lovprisande Herren låtom oss besjunga Hans uppståndelse: ty i det Han utstod korsets lidanden, förintade Han döden med sin död.⁴⁴

LITURGIN OCH OKTOECHOSSYSTEMET

Katekumenernas liturgi

I nattvardsgudstjänstens första del, i katekumenernas liturgi, upprepas söndagstroparierna eller apolytikia (ἀπολυτικά) som dessa kallas på grekiska, från den föregående kvällsgudstjänsten. De är åtta till antalet för åtta söndagar i följd, och var och en av dessa sånger förkunnar Kristi uppståndelse koncentrerat och kortfattat, var och en med sin melodigrupp (alla åtta kyrkotonerna är representerade i tur och ordning).

Sjungandet av apolytikia sker enligt den grekiska traditionen under det lilla intåget. Då har prästen (eller diakonen) lyft evangelieboken och högtidligt burit den ut ur altarrummet genom den norra porten i ikonostasen. Stående i mitten av kyrkan vänd mot ikonostasens centrala öppna port, när kören har slutat apolytikionet, ropar han orden: "Vishet! Låtom oss stå upprätta!", vilka följs av den korta sången: "Kommen, låtom oss tillbedja och nedfalla inför Kristus. O Guds Son, Du, som är uppstånden från de döda, fräls oss, som för Dig sjunga: Halleluja!"⁴⁵ Evangelieboken symboliserar Kristi närvaro och apolytikionet förkunnar Hans uppståndelse. Apolytikionet upprepas efter det lilla intåget liksom ett sigill som bekräftar händelsen, enligt den grekiska ordningen. Då har gudstjänstförrättaren åter stigit in i altarrummet genom den centrala porten i ikonostasen.

Liksom myrrhabärarnas uppståndelsetroparier hör även dessa söndagstroparier till själva påsktidens texter och börjar sjungas den tredje söndagen

⁴³ Se Oktoih sirec Osmoglasnik I, Moskovskaja Patriarhija, Moskva 1981, 653–654. Påskens uppståndelseevangelier bildar sin egen grupp.

⁴⁴ Svensk text, se Heliga Annas Ortodoxa församling, Påskgudstjänsten, duplikat, 19; jfr not 40. Den grekiska texten, se t ex Ἐγκόλιον τοῦ ἀναγνώστου. "Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀνατύπωσις Γ', Ἀθήναι 1985, 38.

⁴⁵ Den Gudomliga Liturgien enligt S:t Johannes Chrysostomus. Särtryck ur Christoffer Klasson, Ortodoxa Kyrkan. Almqvist & Wiksell 1973, 190. Originaltexten se t ex Ἐγκόλιον τοῦ ἀναγνώστου. "Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀνατύπωσις Γ', Ἀθήναι 1985, 73–74.

efter påsk. De är med sina uppståndelsevittnesmål ägnade åt söndagarna som följer efter påsktiden under hela det liturgiska året. Under påsktiden hinner man sjunga alla dessa (utom den första) en gång, fastän man annars använder texterna ur Pentekostarion. Så förkunnar dessa sånger uppståndelsen under hela året och uttrycker påskens konkreta närvaro under söndagsgudstjänsterna.

Det första tropariet beskriver uppståndelsehändelsens under och börjar med konkreta fakta:

Τοῦ λίθου σφραγισθέντος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, κατὰ στρατιωτῶν φυλασσόντων τὸ ἄχραντόν σου σῶμα, ἀνέστης τριήμερος Σωτήρ, ωρούμενος τῷ κόσμῳ τὴν ζωὴν.⁴⁶

Fastän stenen hade förseglats av judarna och krigsmännen bevakade Din renaste Lekamen, uppstod Du på tredje dagen, o Frälsare, och gav liv åt världen.⁴⁷

Till den knyts de himmelska krafternas reaktion:

Διὰ τοῦτο αἱ Δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, ἐβῶαν σοι Ζωοδότα: Δόξα τῇ ἀναστάσει σου Χριστέ· δόξα τῇ βασιλείᾳ σου· δόξα τῇ οἰκονομίᾳ σου, μόνε φιλόνηρωπε.⁴⁸

Därför ropade de himmelska krafterna till Dig, o Livgivare: Ära vare Din Uppståndelse, o Kristus, ära vare Ditt Rike; ära vare Din försyn, Du ende Människoälskande.⁴⁹

Den tredje tonens troparion ägnar sig åt Kristi seger över döden (*notexempel* 5, s 109). Både de himmelska och de jordiska bör glädja sig:

Εὐφραινέσθω τὰ οὐράνια, ἀγαλλιᾶσθω τὰ ἐπίγεια, ὅτι ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ ὁ Κύριος· ἐπάτησε τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον, πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ἐγένετο, ἐκ κοιλίας ἄδου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ παρέσχε τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.⁵⁰

Må de himmelska fröjda sig och de jordiska vara glada. Ty Herren har gjort stora ting med Sin arm, Han har nertrampat döden med sin död. Han är den Förstfödde från de döda. Han har löst oss från Hades fjättrar och skänkt världen stor nåd.⁵¹

I den traditionella bysantinsk-grekiska melodin kan man skilja mellan två motsatta modala attityder, och man kan tänka sig att den ena skildrar glädjen av de himmelska och den andra av de jordiska (*notexempel* 6, s 110).

⁴⁶ Se 'Ωρολόγιον τὸ Μέγα, 'Εν 'Αθήναις 1963, 469.

⁴⁷ För den svenska översättningen, se Christofer Klasson, *Ortodox Bönbok*, Uppsala 1980, 84; med några preciseringar på grund av den grekiska originaltexten av Johannes Seppälä.

⁴⁸ Se 'Ωρολόγιον τὸ Μέγα, 'Εν 'Αθήναις 1963, 469.

⁴⁹ Den svenska översättningen se Christofer Klasson, *Ortodox Bönbok*, Uppsala 1980, 84.

⁵⁰ Se 'Ωρολόγιον τὸ Μέγα, 'Εν 'Αθήναις 1963, 470.

⁵¹ Klasson, Christofer, *Ortodox Bönbok*, Uppsala 1980, 86; med några preciseringar på grund av den grekiska originaltexten av Johannes Seppälä.

De troendes liturgi

I den sista delen av liturgin, de troendes liturgi, finns inga texter kvar som berättar om uppståndelsen. Texterna har här fått en eskatologisk prägel och man inleder eukaristin med en särskild sång, kerubikon, kerubernas hymn, som skildrar gudstjänstdeltagarna som på ett mystiskt⁵² sätt symboliserar änglarna, änglaskaran som ledsagar (eller bär; se översättningen) Kristi kropp. Under det stora intåget bär den gudstjänstförrättande prästen nattvardsgåvorna högtidligt genom kyrkorummet från offerbordet till altarbordet. Sångens text är ganska kort, men musiken som knyts till den brukar vara lång och melismatisk, och på det sättet är kerubsången en av liturgins längsta sånger.

Kerubhymnen har följande ord:

Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν Τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πᾶσαν νῦν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν. Ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀλληλοῦῖα, Ἀλληλοῦῖα, Ἀλληλοῦῖα.⁵³

Vi som på ett hemlighetsfullt sätt äro avbilder av keruberna och sjunga den trefalt heliga sången för den livgivande Treenigheten, låtom oss nu avlägga alla jordiska omsorger. På det att vi må kunna mottaga Allas Konung, som osynligt inbäres på änglaskarornas lansar. Halleluja, halleluja, halleluja.⁵⁴

Den förbiflytande melismatiken i musiken kan symbolisera änglamakternas närvaro, men samtidigt har den en rent praktisk funktion: att genomföra det stora intåget tar flera minuter (beroende på kyrkans storlek och förrättarnas antal) och då bör musiken elastiskt motsvara den erforderliga tiden (*notexempel 7*, s 110). Uppståndelsen är här verklighet för de närvarande som deltar i nattvarden, men den märks också i musiken som uttrycker tidernas förening. Även nu gäller oktoechosprincipen alla texter: hela den eukaristiska delen av liturgin från och med kerubhymnen är genomsyrad av cirkelns oktoechosmelodiförråd. Den ”åttonde dagens”, påskens, budskap uttrycks här nästan enbart av musiken som bär fram de stabila texterna med åtta olika melodiarter, en gällande en söndag och efter åtta veckor börjande på nytt. Stabila texter visar att eukaristin är en engångsföreteelse och cirkeln med åtta olika melodiuttryck visar dess tidlöshet: eukaristin hör till den nya skapelsens tid.

Påskens centrala existens i den ortodoxa kyrkans gudstjänster leder naturligtvis till att söndagens gudstjänstmusik kan tolkas genom själva pås-

⁵² Enligt en gammal källa heter kerubsången ”den mystiska hymnen”. Se handskriften Barberini gr 336 från 700-talet: ”... Μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν λαὸν τὸν μυστικὸν ὕμνον”. L’Eucologio Barberini gr 336, ed Stefano Parenti ed Elena Velikovska C L V Eddizione Liturgiche, Roma 1995, 10, 30.

⁵³ Se Ἱερατικὸν Β', ἔκδ. Ἱεράς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὅρος 1992, 105.

⁵⁴ Den Gudomliga Liturgien enligt S:t Johannes Chrysostomos. Särtryck ur Christofer Klasson, Ortodoxa Kyrkan, Almqvist & Wiksell 1973, 200, 202.

kens musik. Den ortodoxa liturgins musik kan i sin fullständighet förklaras just av påskens inflytande. Påskan är nyckeln till liturgimusikens ändamåls-enliga existens.

LITTERATUR

- Αναστασιματάριον. Ἀργὸν καὶ σύντομον, Ἀθήναι 1961.
- Βιολάκη, Γεωργίου, Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Ἀθήναι, S A. Δαμαρλάκη, Ἰωάννου Χ., Τὸ ἄγραφο Τυπικὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Νεάπολις - Κρήτης 1993.
- Δημητράκου, Δ., Μέγα Λεξικὸν ὅληθ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Ἀθήναι 1964.
- Ἐγκόλιον τοῦ ἀναγνώστου. Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀνατύπωσις Γ', Ἀθήναι 1985.
- Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Συγγραφέων, Τομὸς 16, Ἀθήναι 1958.
- Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφόθεου. Ἐν Ἀθήναις 1964.
- Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔκδ. τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἑλλάδος, 1985.
- Θεοδώρου, Εὐαγγέλου. Δ., Μαθήματα λειτουργικῆς, Τεῦχος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1969.
- Ἱερατικὸν. Αἱ θεῖαι Λειτουργίαι. Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήναι 1962.
- Ἱερατικὸν Β', ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σίμενος Πέτρας, Ἅγιον Ὅρος 1992.
- Μουσικὸς Πανδέκτης, 2. Ὁρθρος, Ἀθήναι 1955.
- Μουσικὸς Πανδέκτης, 4. Θεία Λειτουργία, Ἀθήναι 1936.
- Παρακλητικὴ ἦτοι Ὁκτώηχος ἡ Μεγάλη, ἔκδ. Μιχ. Σαλιβέρος, S A Ἀθήναι.
- Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον, Ἀθήναι 1960.
- Ρήγα, Γεωργίου, Τυπικὸν, Λειτουργικὰ Βλατάδων 1, Θεσσαλονίκη 1994.
- Τρεμπέλα, Παναγιώτου, Ἐκλογὴ Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ὑμνογραφίας, Ἀθήναι 1949.
- Τρεμπέλα, Παναγιώτου, Ν., Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς. Ἐν Ἀθήναις 1961.
- Φουντούλη, Ἰωάννου Μ., Εἰσαγωγικὸν σημεῖωμα, Ἱερατικὸν Β', ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὅρος 1992.
- Φουντούλη, Ἰωάννου Μ., Λειτουργικὴ Α'. Θεσσαλονικὴ 1993.
- Ὡρολόγιον τὸ Μέγα, Ἐν Ἀθήναις 1963.
- L'Eucologio Barberini gr 336, ed Stefano Parenti ed Elena Velikovska, C L V Eddizione Liturgiche, Roma 1995.
- Bibeln eller den Heliga Skrift, Uppsala 1919.
- Bodin, Per-Arne, Den ortodoxa gudstjänsten – ett allkonstverk. Helgerånet. Från mässböcker till munkepärmor (red Kerstin Abukhanfusa, Jan Brunius, Solbritt Benneth), Borås 1993, 118–126.
- Den Gudomliga Liturgien enligt S:t Johannes Chrysostomos. Särtryck ur Christofer Klasson, Ortodoxa Kyrkan. Almqvist & Wiksell 1973.
- Djacenko, Grigorij, Polnyj Cerkovno-Slavjanskij Slovar, Moskva 1899.
- Heikel, Ivar och Fridrichsen, Anton, Grekisk-svensk ordbok till Nya Testamentet, Malmö 1985.
- Heliga Annas Ortodoxa församlings (Askarshäll, Råby Rekarne) texter, duplikat. Klasson, Christofer, Ortodox Bönbok, Uppsala 1980.
- Oktoih sirc Osmoglasnik I, Moskovskaja Patriarhija, Moskva 1981.
- Pyhän apostoli Jaakobin, Herran veljen, Jumalallinen liturgia. Översättning och förord av Johannes Seppälä. Joensuu 1989.

- Seppälä, Hilikka, Bysanttilaiset ekhokset ja ortodoksinen kirkkolaulu Suomessa. *Acta Musicologica Fennica* 13, Helsinki 1981.
- Seppälä, Hilikka, Hur evigheten avspeglas i sången. Om en huvudprincip i det bysantinska tonsystemet, *Bulletin* 7/1989.
- Seppälä, Hilikka, Ortodoksinen kirkkolaulun teologisista lähtökohdista, 202–211. *Praxis et theoria*. Juhlakirja Heikki Makkosen täyttäessä 60 vuotta. *Studia Carelica Humanistica* 7. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Seppälä, Johannes, Kaksinkertainen liturgia, *Ortodoksinen kulttuuri* 1–2/1996, Joensuu.
- Seppälä, Johannes, *Min ortodoxa tro*, Joensuu 1995.
- Sophocles, E A, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Volume I–II New York SA.

Summary

Easter is celebrated as the greatest feast of the year according to Orthodox tradition. It is called “the feast of feasts and the solemnity of solemnities” and its hymns and music have a primary influence on the music of Orthodox liturgy. Beginning at Easter, “the eighth day”, or “the day of the new creation”, the musical system, the system of eight *echoi* (modes), is being repeated in eight-week units throughout the year.

In Sunday liturgy, Christ’s resurrection is all the time commemorated through the hymns; also the *Orthros* preceding the Divine liturgy has many songs on the theme of resurrection. A special genre is called *eulogetaria*; these songs link the theme of resurrection with the theme of women carrying the Holy Myrrha, and they are always sung with the text and melody of the first plagal *echos* (mode) – the *echos* of the troparion of Easter.

In the first part of the liturgy, the special troparion of resurrection is sung. There are eight troparia for eight Sundays. Each of these declares the resurrection of Christ in a concentrated and short way and with their own *echos* and melody.

In the second part of the liturgy, in the eucharist, the texts have an eschatological stamp. The Easter message is manifested almost solely by music which is carried out in eight various melody units for the eight-week cycle. The texts are invariably the same, and show both that the eucharist is a single phenomenon and the cycle of eight different musical expressions of *echoi* and melodies bear witness of its timelessness.

De myrrhabärande kvinnorna vid Kristi grav. Ikon målad av B. Lepoura, Aten.

Ευ λο γη το ος ει ει Κυ υ ρι ι ε ε ε ε ε
 δι δα α ξο ο ου με τα α α α δι ι και ω
 ω μα α τα α α σου

Notexempel 1. "Välsignad vare Du, Herre, lär mig Dina stadgar!" Eulogetariasångernas upprepade vers. Transkription ur Άναστασιματάριον. Άργόν και σύντομον, Άθήνα 1961, 20.

Τι ι τα μυ υ υ υ ρα α συμ πα θως τοι ος δα
 α κρυ υ σι ω ω ω μα α θη η τρι αι
 αι κι ιρ να α α τε ο ο α στρα α α α πτω
 ων εν τω τα φω Α αγ γε ε λο ος προσ ε φθε
 γε ε ε το ο ταις Μυ υ ρο ο φο ο ο ροις
 ι ι δε τε υ υ μεις του τα α α α φο
 ον και η η σθη η τε ε ε ο Σω τη
 ηρ γαρ εξ α νε ε ε ε στη του ου μνη η
 η μα τος

Notexempel 2. "Varför, o kvinnor...". Eulogetaria. 1. plagalatonen. Transkription ur Άναστασιματάριον. Άργόν και σύντομον, Άθήνα 1961, 20–21.

Τι τα μυ υ υ ρα α συμ πα θως τοι εις δα α
 κρυ υ σι εν ω ω μα α θη η τρι αι αι κι ρ να α
 α τε ο ο α στρα α α πτων εν τω τζ φω Α
 αγ γε ε λο ος προ σε φθε εγ γε ε το ο ταις Μυ υ
 ρο ο φο ο ο ροις ι ι δε τε υ υ μεις τον τα α α
 α φον και η η σθη η τε ε ε ο Σω τη ηρ γαρ
 εξ α νε ε ε ε στη του ου μνη η η μα τος

Notexempel 3. Neumversionen till notexempel 2. Άναστασιματάριον. Άργον και σύντομον, Άθήναι 1961, 20–21.

Τι τα μυ ρα συμ πα θως τοις δα κρυ σιυ ω μα θη τρι αι κιρ
 να τε ο α στρα πων εν τω τα φω αγ γε λος προ σε φθεγ
 γε το ταις μυ ρο φο ο ο ροις ι δε τε υ μεις τον
 τα α φον και η σθη τε ο Σω τηρ γαρ ε ξα νε ε
 στη του μνη μα α τος

Notexempel 4. "Varför, o kvinnor...". Eulogetaria. 1. plagala tonen. En kortare version. Transkription ur Μουσικός Πανδέκτης, 2. "Ορθρος, Άθήναι 1955, 14.

Ευ φραι νε σθω τα ου ρα νι α α γαλ
 λι α σθω τα ε πι γει ει α ο τι
 ε ποι η σε κρα τος εν βρα χι ο
 νι αυ του ο Κυ ρι ος ε πα τη σε
 τω θα να α τω του θα α να τον
 πρω το το κος των νε κρων ε γε νε το
 εκ κοι λι ας Α δου ερ ρυ σα τε
 η μας και πα ρε σχε τω κο ο σμω το
 με γα ε ε λε ε ος

Notexempel 5. "Må de himmelska". Apolytikion. 3. tonen. Transkription ur 'Αργόν και σύντομον, Ἀθήναι 1961, 111.

Notexempel 6. Melodin har två modala attityder. Dess grund ligger på tonen f och melodin baserar enligt echoset på tetrakorden f-b (med tilläggstoner e och c). I "de himmelska" strävar melodin uppåt (A), i "de jordiska" åt motsatt håll ända till tonen d, som är grundtonen till en annan modalisk enhet, pentakorden d-a. I orden "jordiska" och "död" har den nått botten, tonen d, som ligger en ters under grundtonen f (B). I slutet av melodin (C) har strävande element lugnat sig: melodins konturer har minskats och f-grunden stabiliserats. Ur ovannämnda exempel.

Notexempel 7. Början av kerumhymnen. Den första stavelsen Oi 1. plagala tonen. Transkription ur Μουσικός Πανδέκτης, 4. Θεία Λειτουργία, Ἀθήναι 1936, 118.